



INSTITUTIONUM

PHILOSOPHICARUM

TRACTATUS TERTIUS.

DE ONTOLOGIA.

321. DEFINITIO. *Ontologia* est scientia Entis in genere spectati; seu, est scientia contemplatrix universalium & transcendentalium illarum proprietatum, quæ communes sunt variis Entibus in statu abstractionis consideratis: ut esse aliquid possibile, aliquid unum, aliquid absolutum aut relativum, aliquid permanens aut transitorium; ut esse substantia aut modificatio, causa aut effectus, genus aut species; & sic de aliis.

In exiguum contrahemus tractatum, quidquid scienti necessarium habet subtilior hæc Scientia, acuendis magis quam ditandis ingeniis idonea. Quod ut præstemus, re-jectis inutilibus, sextuplici articulo Ens speculabimur, quatenus divisum, quatenus distinctum, quatenus univer-salitatatum, quatenus causale, quatenus relativum, quate-nus ubicatum seu in spatio infinito collocatum.

ARTICULUS PRIMUS.

ENS QUATENUS DIVISUM:

SEU DE VARIIS ENTIS DIVISIONIBUS.

322 DEF. *Ens* est, tum id omne quod existit, tum id omne quod potest existere: sive substantia sit, sive mera substantiæ modificatio. Unde, termino Entis, nullus potest

universalior excogitari terminus, qui sit quasi genus respectu Entis.

Ens dividitur in *Substantiam* & in *Modificationem*; seu in ens per se subsistens, & in ens subsistens in alio.

Cum Ens sit, & id omne quod existit, & in omne quod potest existentiam recipere: quæri potest quid sit Entis possibilitas, quid sit Entis existentia.

323. EXPL. I. *Entium possibilitas duplex est, alia intrinseca & formalis, alia extrinseca & causalis.*

I. Consistit *intrinseca Entium possibilitas*, in mera compatibilitate attributorum sub quibus concipiuntur. Verbi gratia, figura rotunda est intrinsecè & formaliter possibilis: quia attributum figuræ, & attributum rotunditatis, sese non excludunt ab eodem subjecto. Similiter, alter Sol est intrinsecè possibilis: quia attributum corporis spherici, & attributum corporis lucidi, sub quibus concipitur ille alter Sol, sibi evidenter non opponuntur. Similiter iterum, Deus est intrinsece possibilis: quia ex variis attributis sub quibus concipitur Deus, nullum est quod sit cum altero impossibile.

Contra, consistit *intrinseca Entium impossibilitas*, in mera incompatibilitate attributorum quæ ipsis assignantur. Verbi gratia, Circulus quadratus est intrinsecè impossibilis: quia attributum figuræ rotundæ, & attributum figuræ quadratæ, sese excludunt essentialiter ab eodem subjecto.

II. Consistit *extrinseca Entium possibilitas*, in ipsamet existentia causæ alicujus quæ enti intrinsecè possibili & nondum existenti possit dare existentiam. Verbi gratia, extrinseca & causalis possibilitas Trianguli modò delineandi, consistit in existentia & in activitate manus à qua modò delineabitur.

Contra, consistere *extrinseca Entium impossibilitas*, in defectu causæ quæ enti intrinsecè possibili posset dare existentiam. Verbi gratia, alter Sol, licet intrinsecè possibilis, foret extrinsecè impossibilis: si nulla existeret causa, quæ posset illi dare existentiam, quæ posset actuare intrinsecam illius possibilitatem.

324. EXPL. II. *Existentia Entium*, est id per quod Entia formaliter existunt: id per quod Entia formaliter constituuntur extra statum meræ possibilitatis.

In duplici statu considerari potest existentia rerum, seu Entium, scilicet, in statu meræ possibilitatis, & extra statum meræ possibilitatis. In utroque autem illo statu, existentia entium videtur non distingui realiter ab ipsa entium natura & essentia.

I. *In rebus, ab essentia possibili, non distinguitur realiter existentia possibilis.*

Nam, præcisè intellecta essentia possibili Trianguli, cæteris omnibus tum substantiis tum modificationibus per mentem sublatis, intelligitur Trianguli existentia possibilis: ergo essentia possibilis & existentia possibilis realiter non distinguuntur in Triangulo.

Idem dictum esto de *essentia possibili* & de *existentia possibili* Entis cujuslibet; verbi gratia, Petri, Bucephali, talis Lapidis, talis Vegetalis.

II. *In rebus, essentia actuata & existentia actuata non distinguuntur inter se realiter; seu res non existunt per aliquid à se realiter distinctum: ut quibusdam placuit Philosophis.*

Nam, si essentia Petri existat per aliquid à se realiter distinctum: existentia Petri existet quoque per aliquid à se realiter distinctum: atque ita dabitur antiphilosophicus in infinitum processus. Ideò enim asserunt Adversarii (scilicet, vetusti quidam Thomistæ), essentiam Petri existere per aliquid à se distinctum; quia illa Petri essentia est indifferens ad existendum vel non existendum. Atqui pariter existentia Petri est indifferens ad existendum vel non existendum: ergo existentia Petri non poterit existere nisi per aliquid à se distinctum; quod cum sit indifferens ad existendum, requirer iterum aliquid à se distinctum, per quod fiat formaliter existens. Hoc autem quid est, nisi absurdus in infinitum processus? (81).

IDEA ET DIVISIO SUBSTANTIÆ.

325. DEF. *Substantia* est ens in se & per se conceptibile, in se & per se subsistens: seu, est ens quod, ut concipiatur, non indiget conceptu alterius; quod, ut existat, non indiget existere in alio. Dividitur *Substantia* in materialem & in immaterialem.

I. *Substantia materialis* est substantia in se extensa & impenetrabilis, saltem naturaliter. Talis est quæcumque materia; verbi gratia, aqua, terra, ignis, aer, corpus vegetale, animale, minerale; & sic de reliquis.

Dividitur *Substantia materialis*, in simplicem & in compositam: priore constant *Elementa corporum*; posteriore conflantur *varia Mixta* ex illis elementis resultantia, qualia sunt corpora, regni animalis, regni vegetalis, regni mineralis.

II. *Substantia immaterialis* est substantia à rebus omnibus materialibus diversa; ac proinde est substantia omnem à se extensionis solidæ & figuratæ proprietatem essentialiter excludens.

Dividitur *Substantia immaterialis*, in quantum est nobis hactenus cognita, in Spiritum, & in Animam belluinam. Utraque enim hæc Entium species, & per se subsistit, & à materia distinguitur.

Spiritus est substantia cogitationis capax. Dividitur *Substantia spiritualis*, in spiritum increatum & in spiritum creatum. Spiritus increatus est unicus, scilicet, Deus, unus in natura & trinus in personis. Spiritus creatus dividitur in Angelum & in Animam humanam.

Anima belluina, ut subinde demonstrabitur, est substantia sensationis capax, in quo differt à materia; incapax cogitationis, in quo differt à spiritu: ac proinde, est substantia quæ medium aliquod tenet Spiritum inter & Materiam.

326. OBS. I. Nihil nobis notum magis est, quam no-

men substantiæ; nihil fortè notum minus, quàm illius nominis objectum.

Si enim philosophando attendamus ad illam ideam quam habemus, dum cogitamus aut dum loquimur de substantia qualicumque nobis notissima; verbi gratia, de substantia panis quo vescimur, de substantia aquæ qua potamur, de substantia illius corporis quod nostrum esse sentimus, de substantia illius animæ quæ est pars nostri potissima: non sine stupore aliquo deprehendemus, ad illud reduci omnem nostram ideam; ut hanc qualemcumque substantiam nobis exhibeat, tanquam aliquod *Subiectum vagum & ignotum*, cui constanter adhæret aut inhæret aliqua *Collectio characteristicæ proprietatum & modificationum in se sensibilium*, vi cuius hæc substantia nostros afficit sensus (*).

Unde, vel dum nostris maximè patet observationibus & speculationibus *Substantia* aliqua: non aliam substantiæ ipsius ideam habemus; nisi eam quæ in nobis exurgit ex perceptione immediata illarum proprietatum & modificationum characteristicarum, huic fideliter substantiæ adherentium hanc quodammodo substantiam obvolvendum.

327. OBS. II. Ut varias substantiæ species in Natura agnoscat & admittat Philosophus: non necesse est ipsi inesse clariorem & pleniorum illarum substantiarum ideam. Nam, cum certum & manifestum sit *characteristicas illas proprietates & modificationes*, nec posse existere sine aliquo subjecto, nec posse in eodem subjecto existere diversas: ex illarum existentia & diversitate, rectè inferetur & existentia & diversitas subjecti cui inhærent & in quo subsistunt. Unde,

(*) ETYMOLOGIA. *Substantia*, *Suppositum*, *Substratum*: hæc enim tria idem sonant. A vocibus istis latinis, *Stans sub*, *Positum sub*, *Stratum sub*. *Substantia* est id quod stat & latitat sub variis rerum proprietatibus & modificationibus.

I. Certum est existere quasdam proprietates & modificationes extensionis, figuræ, soliditatis, impenetrabilitatis, motus mechanici, quæ non possunt convenire nisi subjecto extenso, figurato, resistenti, mobili intelligentiæ simul & sensus incapaci: atque inde habetur idea confusa & cognitio certa *Substantiæ materialis*, in rerum Natura existentis.

II. Certum est existere quasdam proprietates & modificationes, quæ convenire non possunt nisi subjecto capaci reflexionis, abstractionis, ratiocinii, moralitatis; nisi subjecto immateriali simul & spirituali: atque inde habetur idea confusa & cognitio certa *Substantiæ spiritualis*, in homine existentis.

Quidquid obscuritatis reprehendetur in hac idea *Substantiæ spiritualis*; illud idem potiori jure reprehendi poterit in ipsamet *Substantiæ materialis* idea: nam clara magis aut obscura minus est in nobis idea *Substantiæ spiritualis*, quam *Substantiæ materialis*.

III. Certum est existere quasdam proprietates & modificationes cognitionis & sensationis, quæ nullatenus possunt attribui *Substantiæ materialis*: & quæ nimis imperfectæ sunt, ut attribuantur *Substantiæ spirituali*: atque inde habetur idea confusa & cognitio certa *Substantiæ materialis inter & spiritum intermediæ*. in brutis existentis.

IDEA ET DIVISIO MODIFICATIONIS.

328. DEF. *Modificatio* est in Ente per se subsistente, seu in *Substantia*, physicus & contingens aliquis existendi modus; qui nec existere nec concipi potest sine *Substantia* cui inhæret & quam modificat.

Verbi gratia, Globus marmoreus est ens in se & per se subsistens, in se & per se conceptibile. Figura, motus aut quies, globi hujus marmorei, sunt variæ ipsius modificationes, quarum existentia supponit & importat essentialiter existentiam globi hujus marmorei; quarum natura talis est, ut nullatenus possint existere ab illo globo

marmoreo separata; ut ne concipi quidem possint, nisi tanquam globo huic marmoreo inhærentes.

Similiter, Anima mea est ens in se & per se subsistens, in se & per se conceptibile. Ideæ, sensationes, judicia, ratiocinia, volitiones, aliæque similes actiones aut passionem animæ meæ, sunt variæ ipsius modificationes, quæ ipsi physicè & accidentaliter inhærent; & quæ existere & concipi nequeunt, nisi in anima mea.

Substantiarum modificationes (quæ alio etiam nomine vocantur *Modi* & *Accidentia modalia*) sunt, vel materiales, vel spirituales, vel materialibus & spiritualibus intermediæ, juxta naturam *Substantiæ*, cui inhærent & in qua recipiuntur; ut docet philosophicum istud in hac re adagium: *quidquid recipitur, se habet per modum recipientis*.

Unde, modificationes *Substantiæ materialis*, quales sunt figura, situs, motus, quies, sunt *materiales*: modificationes *Substantiæ spiritualis*, quales sunt cogitatio, judicium, ratiocinium, ideæ, sensationes reminiscentiæ, imaginationes, spes & metus, delectatio aut dolor, sunt *spirituales*: modificationes *Substantiæ materialis inter & spiritum intermediæ*, nempe Animæ belluinæ, quales sunt variæ ipsius quæcumque sensationes, sunt *materialibus & spiritualibus intermediæ*.

329. OBS. Dari *Modos*, seu dari *Accidentia modalia*, nemo sanus negat. Quis enim in plano circulari cupreo, negat dari rotunditatem; in Anima cogitante, dari cogitationem? Porro, rotunditas illius cupri, cogitatio illius animæ, sunt modi seu modificationes seu accidentia modalia duplicis illius *Substantiæ*. Quid sint autem illi modi, illæ modificationes, illa accidentia modalia, acriter disputatur inter Philosophos: circa quod duplex est sententia, alia Veterum, alia Recentiorum.

I. Volunt Peripatetici Modificationes accidentales *Substantiarum*, esse *Entia totidem physica*, minuta quidem, sed realia & positiva, quæ à *Substantia* modificata distinguantur realiter, & sibi propriam habeant existentiam: ita ut

corpus motum, verbi gratia, efficiatur motum, per aliquod ens minutum, seu per aliquam *Entitatum*, qua caruit dum quisceret: ita ut Anima cogitans de aliqua re, fiat cogitans de tali re per aliquam *Entitatum* qua caruit dum non cogitaret, aut dum cogitaret de alia re.

Non sunt tamen ejusdem speciei modalia Entia, ac Substantiæ ab ipsis modificata. Nam Substantia subsistit in se & per se, omnique alio deficiente, potest existere: Entia verò modalia subsistunt per aliud & in alio, & ne divinitus quidem possunt existere, pereunte subjecto ad quod ordinantur. Quare, sunt vera entia, sicut & substantiæ; sed imperfectioris naturæ & gradus inferioris.

Illorum Entium minorum, modalium illarum *Entitatarum*, destinatio & officium est; ut Substantiam physicè & formaliter determinent ad aliquid: verbi gratia, ut tollant indifferentiam duarum partium alicujus compositi, ad unionem habendam; indifferentiam alicujus agentis, ad agendum; indifferentiam alicujus substantiæ, ad existendum in tali loco; & sic de aliis.

II. Volunt recentes permulti Philosophi, modificationes accidentales substantiarum, nihil dicere & nihil esse physicum, reale, positivum, præter ipsam substantiam quam efficiunt: ita ut Petrum existere Parisiis, nihil positivum dicat, præter Petrum & Parisios; ita ut Anima de Sole cogitans, nihil reale importet, nisi substantiam solis & substantiam animæ; ita ut corpus motum nihil plus entis habeat, quàm si non moveretur.

Displicentes olim nobis *Peripateticorum Entitatas*, ex Solo philosophico penitus eradicare & in perpetuum eliminare, dum tota mente ambiremus & conaremur: nihil non movimus, tum legendo, tum meditando, tum hinc & inde consulendo, ut in posteriore ista recentium Philosophorum sententia, aliquam veritatis aut verisimilitudinis speciem deprehenderemus.

Sed frustra: nihil enim unquam in favorem ipsius excogitatum est, quod, ubi philosophico subjicietur examini, non statim appareat evidenter, aut ineptum, aut ab-

sturdum. Unde, ad eam sententiam, à qua maximè abhorrebamus, invitos & reluctantes reduxit nos, vis imperiosa veritatis.

330. ASSERTIO. *Accidentales Substantiarum Modificationes sunt aliquid realiter distinctum à substantia per ipsas modificata.*

DEM. Tota pendebit hujus demonstratio propositionis, ab unico ratiocinio, ab unico dilemmate, cui nulla unquam offerri potuit solida responsio; & quod *invictum Modorum argumentum* vocari solet. Duplici modificationis speciei hic applicabitur ratiocinium illud dilemmaticum, quod eundem in modum, possibili omni modificationi poterit applicari (290).

I. Sit Globus aliquis cereus, in quo rotunditas est accidentalis cereæ modificatio: unde sic ratiocinor. Illa cereæ rotunditas, vel dicit aliquid plus, vel nihil dicit plus, quam ipsam cereæ substantiam.

Si rotunditas illa *nihil plus* dicit, quam ipsam cereæ substantiam; ergo tandiu existet illa rotunditas, quandiu existet illa cera, etiam ubi existet complanata: quod evidenter falsum est & absurdum.

Si rotunditas illa aliquid plus dicit, quam ipsam cereæ substantiam; illud *aliquid plus* non est merum nihil: est ergo aliquod ens reale, & aliquod ens ab ipsa cereæ substantia realiter distinctum: quandoquidem sine illo ente superaddito, potest existere ipsa cereæ substantia.

II. Sit actu in Anima mea formalis & explicita idea Trianguli, quæ idea est evidenter accidentalis aliqua modificatio animæ meæ: unde sic ratiocinor.

Si idea illa *nihil plus* dicit, quam ipsam animæ meæ substantiam; ergo quandiu existet substantia animæ meæ, tandiu in anima mea existet formalis & explicita hæc idea trianguli: quod est evidenter falsum (96).

Si idea illa aliquid plus dicit, quam ipsam animæ meæ substantiam; illud *aliquid plus* non est merum nihil: est ergo aliquod ens reale, & aliquod ens ab ipsa animæ

meæ substantia realiter distinctum: quandoquidem sine illo ente superaddito, potest existere ipsa animæ meæ substantia. Q. E. D.

331. OBJ. Efficaciter demonstrari videtur sententia recentium Philosophorum, per demonstrationes indirectas; scilicet per absurda quæ involvit & importat opposita sententia. Consistunt autem illa absurda:

I. In infinita & rationi absona entitatarum illarum multiplicitate: motus enim unius atomi, verbi gratia, tot exiget singulis instantibus entitatas modales, quot habet partes distinctas, id est, numero infinitas.

II. In inexplicabili earundem entitatarum productione: illa enim productio infinitè excedit vires creaturæ, cui non datur ullum ens extrahere ex nihilo, nec potest attribui Creatori, quem videtur dedecere ut quolibet instanti infinitis entitatulis det & adimat existentiam.

III. In secutura inde *conjungibilitate* cujuslibet entitatulæ modalis, cum omni substantia ipsam essentialiter excludente; verbi gratia, cogitationis cum lapide, quadraturæ cum circulo. Si enim cogitatio & quadratura sint entitatulæ reales, à suo subjecto realiter distinctæ: quid obstabit quominus collocet Deus entitatulam cogitationis in lapide, entitatulam quadraturæ in circulo?

RES. Non labefactatur aliqua *veritas in se certa*, per difficultates etiam insolubiles quibus potest impugnari. Dum aliquod elicio iudicium, verbi gratia: certum est mihi me *aliquid agere*, meam actionem esse aliquid reale & positivum in anima mea. Unde, etiamsi impar forem solvendis difficultatibus quibus mea hæc impugnaretur certitudo; non ideo deberem hanc meam exuere certitudinem. His ita præmissis, jam videamus utrum tres propositæ difficultates debeant haberi instar totidem demonstrationum indirectarum, contra præcedentem nostram assertionem.

I. Infinita Entitatarum modalium multiplicitas non est absona rationi, in atomo mota: si atomus illa partibus

constet numero infinitis. Cur enim repugnaret totidem esse modificationes motus huic atomo, quot sunt in ipsa partes motæ?

Unde pertinet tota hæc difficultas ad *infinitam materiæ divisibilitatem*, quam admittunt omnes propè Physici & Mathematici; & de qua subinde agemus (666 & 670).

II. Entitatarum modalium productio non est inexplicabilis in nostra sententia. Nam,

Si Deus est unicum Naturæ Agens, ut quibusdam placet Philosophis: non dedecet ipsas à Deo produci.

Si Creaturæ supponuntur aliquando activæ: cur ex nihilo existentia non poterunt illæ extrahere *Entia hæc minuta*, quæ sola ipsarum activitati patent, & quæ in ipsis virtualiter continentur? (350 & 536).

III. Ex nostra sententia non sequitur *conjungibilitas cujuslibet Entitatulæ modalis*, cum omni substantia ipsam essentialiter excludente: imò & sequitur contrarium.

Nam, cum nulla Entitatula modalis, juxta philosophicam quamlibet in hac re sententiam, possit existere sine tali subjecto ab ipsa modificato: inde sequitur *quadraturam*, cujus idea essentialiter includit & importat subjectum quadratum, non posse transferri in circulum, qui est subjectum rotundum: *Cogitationem*, cujus idea essentialiter includit & importat subjectum intellectivum, non posse transferri in lapidem, qui est subjectum non intellectivum.

Tertia hæc difficultas tota redit ad ineptam hanc quæstionem: scilicet, utrum subjectum actu quadratum possit simul esse subjectum aliud rotundum; utrum subjectum actu intelligens possit simul esse subjectum aliud intelligendi incapax.

ARTICULUS SECUNDUS.

ENS QUATENUS DISTINCTUM:
SEU, DE DISTINCTIONIBUS PHILOSOPHICIS.

332. DEF. *Distinctio Entium* est, vel duarum rerum ve-